

การดำเนินงานและบริการหนังสือเข้า และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความสำคัญของหนังสือและการอ่านหนังสือ

ชัชช สียะวณิช (๒๕๑๒: ๑๐๙ - ๑๑๐, อ้างถึงใน พวงมณี ดันติวังศ์ ๒๕๒๔:

๑ - ๓) สรุปความสำคัญของหนังสือไว้ว่า หนังสือเป็นเครื่องพักผ่อนหย่อนใจ หนังสือช่วยฟื้นฟูจิตใจให้สดชื่น หนังสือช่วยให้เข้าใจชีวิตที่แท้จริง หนังสือเป็นแหล่งแนะแนวอย่างหนึ่ง หนังสือช่วยเข้าใจให้เกิดการสร้างสรร และหนังสือคือภาษาที่สละสลวย

อัลเฟรด สเตฟเฟอร์ด (Alfred Stefferud ๑๙๔๓: ๑๘ - ๒๐, อ้างถึงใน ประดิษฐ์ คัมภีร์มย์ ๒๕๒๓: ๓) กล่าวถึงความสำคัญของหนังสือไว้ว่า หนังสือเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาความคิดอันเป็นรากฐานเบื้องต้นในการพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การศึกษาและสังคม หนังสือจะช่วยให้การส่งเสริมสติปัญญาความรู้ ตลอดจนการคิดประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ ของผู้รู้และนักปราชญ์ทั้งหลายในอดีตและปัจจุบันที่ถ่ายทอดความรู้ไว้ เป็นลายลักษณ์อักษร เก็บรักษาไว้ให้นุชนรุ่นหลังได้ศึกษาค้นคว้าต่อไป หนังสือจะช่วยให้ทราบเหตุการณ์ในอดีตอันเป็นเรื่องราวแห่งความสำเร็จและความผิดพลาดของมนุษย์

ในตราสารขององค์การสหประชาชาติได้ระบุความสำคัญของหนังสือในฐานะเป็น เครื่องมือให้การศึกษา เครื่องมือกระจายความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรม องค์การศึกษาวិทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) (กลุ่มประเทศสมาชิก รวมทั้งประเทศไทย) จะพยายามส่งเสริมความรู้ทางหนังสือให้ความช่วยเหลือในการพัฒนา หนังสือให้ทุกคนในโลกได้มีโอกาสอ่านและใช้ความรู้ที่มีในหนังสือไม่ว่าจะตีพิมพ์ที่ไหน ด้วยภาษา ะไร (แมนมาส ขวสิต ๒๕๒๕: ๔)

ส่วนความสำคัญของการอ่านหนังสือนั้น ดวงพร สุภชัยพานิชพงศ์ (๒๕๒๐: ๕๒) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการอ่านว่า ในประเทศที่เจริญแล้วต่างยอมรับกันว่า การอ่านหนังสือ เป็นวิธีการศึกษาที่สำคัญที่สุดวิธีหนึ่ง การอ่านเป็นสื่อกลางในการติดต่อสื่อสาร เป็นกระบวนการ

การเรียนรู้ที่เสียค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด เป็นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และเป็นส่วนประกอบที่จะขาดไม่ได้ของชีวิตในยุคปัจจุบัน

รณจวน อินทรกำแหง (๒๕๒๐: ๕๘, อ้างถึงใน พวงมณี ดันติวังค์ ๒๕๒๔: ๓) กล่าวถึงความสำคัญของการอ่านว่า การอ่านหนังสือนั้นถ้าเปรียบเทียบกับการแสวงหาความรู้ด้วยวิธีอื่น ๆ เช่น การฟังวิทยุ ดูภาพยนตร์ และโทรทัศน์ หรือการเดินทางท่องเที่ยวแล้ว การอ่านเป็นวิธีที่สะดวกและประหยัดที่สุด ไม่มีข้อจำกัดในเรื่องขอบเขตของเวลาและสถานที่ ไม่ต้องคอยรอรับความกรุณาอนุเคราะห์จากผู้อื่น นับเป็นการพัฒนาตนเองที่มีศักดิ์ศรีที่สุด แม้จะขาดทรัพย์ที่จะซื้อหาหนังสือก็อาจไปแสวงหาหนังสืออ่านได้ทั้งที่ห้องสมุดโรงเรียน มหาวิทยาลัย และห้องสมุดประชาชน เพียงแต่ผู้นั้นมีใจรักการอ่านเสียก่อนก็จะทำให้อยากสละเวลาเพื่อหนังสือ จนรู้สึกว่าการอ่านหนังสือเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตอย่างหนึ่งที่จะละเลยเสียมิได้

ส่วนความสำคัญโดยรวมของหนังสือและการอ่านหนังสือนั้น ประภาวดี สิบสนธิ (๒๕๒๔: ๕) สรุปว่า คุณค่าที่ได้จากการอ่านและหนังสือจะเกิดกับผู้ที่มีความขยันและความสามารถในการอ่าน การอ่านเป็นพื้นฐานของการพัฒนาบุคคล ยกกระตือรือร้นการศึกษา ส่งเสริมการประกอบอาชีพและพัฒนาสังคมโดยส่วนรวม ระดับการอ่านออกเขียนได้ ความต้องการในการอ่าน การพิมพ์เผยแพร่หนังสืออาจพิจารณาได้ว่าเป็นตรรกะที่สำคัญที่แสดงถึงความก้าวหน้าพัฒนาการทางสังคมและเศรษฐกิจของประเทศ และของโลกในปัจจุบัน

บริการหนังสือเช่า

บริการหนังสือเช่าเป็นบริการเกี่ยวกับหนังสืออีกรูปแบบหนึ่ง โดยผู้ใช้บริการจะต้องเสียค่าบริการเป็นค่าเช่าในการยืมหนังสือไปอ่าน

จอห์น เบอร์รี่ (John Berry ๑๙๗๔: ๒๑๔๕๑) ได้แสดงความคิดเห็นต่อบริการหนังสือเช่าว่าการเช่าหนังสือมาอ่านนั้นถูกกว่าที่จะซื้อหนังสือมาอ่าน แต่การเช่ามาอ่านโดยเสียค่าบริการนั้นทำให้ผู้อ่านต้องอ่านอย่างรีบเร่ง ทำให้ขาดอรรถรสในการอ่าน และข้ามอรรถรสที่ผู้ประพันธ์ได้ประพันธ์สอดใส่ไว้ในเนื้อเรื่อง การเช่าหรือยืมหนังสือมาอ่านเป็นการไม่ยุติธรรมต่อผู้ประพันธ์ ทำให้ผู้ประพันธ์ขาดรายได้จากค่าลิขสิทธิ์ของหนังสือแต่ละเล่มที่จะขายได้

ผู้ให้บริการหนังสือเช่ามีอยู่ด้วยกันหลายกลุ่ม ในต่างประเทศมีห้องสมุดประชาชน

ห้องสมุดมหาวิทยาลัยและร้านจำหน่ายหนังสือ ส่วนในประเทศไทย ผู้ให้บริการหนังสือเช่าได้แก่
ห้องสมุดมหาวิทยาลัยและร้านเช่าหนังสือ

ในกรณีที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยให้บริการหนังสือเช่า (rental collection) ผู้ใช้
สามารถเข้าไปอ่านได้ภายในระยะเวลาที่กำหนด เช่น หนึ่งภาคการศึกษา โดยผู้ใช้จะต้องเสีย
เงินค่าบริการให้กับห้องสมุด (Elizabeth A. Thompson ๑๙๗๑: ๑๑๔, อ้างถึงใน
ศิริพร สุวรรณะ ๒๕๒๒: ๑๓) หนังสือที่ห้องสมุดนำออกให้บริการหรือให้เช่ามักจะเป็นหนังสือ
ที่ห้องสมุดมีอยู่หลายเล่ม โดยห้องสมุดแบ่งหนังสือบางส่วนให้บริการตามปกติแล้วนำหนังสือส่วนที่
เหลือมาให้บริการเช่า ห้องสมุดบางแห่งจึงเรียกบริการนี้ว่า "หนังสือฉบับซ้ำสำหรับให้เช่า"
(duplicate pay collection หรือ pay duplicate collection) (Leonard
Montague Harrod ๑๙๗๑: ๓๓๒)

การดำเนินงานและบริการหนังสือเช่าของห้องสมุดในต่างประเทศ

ในต่างประเทศร้านหนังสือบางร้าน เช่น ร้านแอนเดอร์สัน (Anderson) ใน
ลาร์ชมอนท์ รัฐนิวยอร์ก ให้บริการเช่าหนังสือควบคู่ไปกับกิจการจำหน่ายหนังสือของร้าน
(Anderson, 1968; Anderson and Buschel, 1981) ส่วนห้องสมุดที่มีบริการหนังสือเช่า
นั้นมีห้องสมุดอยู่ ๒ ประเภทที่จัดให้บริการประเภทนี้ คือ ห้องสมุดประชาชนและห้องสมุด
มหาวิทยาลัย

ห้องสมุดประชาชนในต่างประเทศมีบริการหนังสือเช่ามาก่อนปี ค.ศ. ๑๙๗๐
(Alan Kusler ๑๙๕๔: ๑๗๕๓) ทั้งนี้เพราะห้องสมุดมีงบประมาณซื้อหนังสือจำกัด จัดหาหนังสือ
เพื่อบริการชุมชนได้ไม่พอเพียง จึงแบ่งหนังสือบางประเภทออกให้เช่าแล้วเก็บสะสมเงินค่าเช่า
เพื่อจัดหาหนังสือเพิ่มเติมต่อไป หนังสือที่ห้องสมุดประชาชนนำมาให้บริการเช่า ได้แก่ หนังสือที่มี
สถิติการจำหน่ายสูง หนังสือที่ได้รับความนิยมสูงจากผู้อ่าน หนังสือเรื่องสั้น รวมถึงหนังสือ
นิยายและนวนิยาย (Alan Kusler ๑๙๕๔: ๑๗๕๕)

สำหรับห้องสมุดมหาวิทยาลัยในต่างประเทศเริ่มมีบริการหนังสือเช่าเมื่อใดไม่ปรากฏ
หลักฐาน สาเหตุที่มีบริการนี้ขึ้นเพราะห้องสมุดมีงบประมาณจำกัด เช่นเดียวกับห้องสมุดประชาชน
คือ ไม่มีเงินจัดซื้อหนังสือด้านนันทนาการ จึงได้จัดให้มีบริการหนังสือเช่าขึ้นเพื่อนำรายได้มาซื้อ
หนังสือประเภทดังกล่าว ต่อมาจึงได้ขยายบริการนี้ออกไปโดยให้บริการเช่าหนังสือประเภทอื่น

(Louis Round Wilson and Maurice F. Tauber ๑๙๖๔: ๖๔, อ้างถึงใน
ศิริพร สุวรรณะ ๒๕๒๒: ๕)

หนังสือที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยจัดไว้เพื่อบริการเช่ามี ๓ ประเภทคือ

๑. หนังสือจอง โดยห้องสมุดจัดหาหนังสือจองเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้ผู้ยืมมีเวลา
อ่านได้มากกว่าเวลาที่ถูกจำกัดด้วยกฎการยืมหนังสือจอง หนังสือจองนี้จะเช่ายืมได้นานประมาณ
๒ สัปดาห์ (Louis Round Wilson and Maurice F. Tauber ๑๙๖๔: ๖๔,
อ้างถึงใน ศิริพร สุวรรณะ ๒๕๒๒: ๕)

๒. หนังสือทุกประเภทที่ห้องสมุดให้บริการเข้ากับครอบครัวของอาจารย์

๓. หนังสือนวนิยายใหม่และหนังสือที่มีสถิติจำหน่ายสูง โดยห้องสมุดนำมาให้เช่า
ในช่วงเวลาที่มีผู้นิยมอ่าน เมื่อความนิยมเสื่อมลงจึงนำหนังสือนั้นมาให้บริการตามปกติ
(Rutherford D. Rogers and David C. Weber ๑๙๗๑ : ๒๐๐, อ้างถึงใน
ศิริพร สุวรรณะ ๒๕๒๒ : ๕)

แผนงานที่รับผิดชอบในการให้บริการหนังสือเช่าของห้องสมุดในต่างประเทศนั้นมี
ต่าง ๆ กัน ห้องสมุดอาจมอบหมายให้แผนงานหนึ่งแผนงานใดรับผิดชอบไปปฏิบัติตามแต่เห็น
สมควร คือ ห้องสมุดประชาชนอาจมอบหมายให้ฝ่ายบริการจ่าย - รับ ฝ่ายบริการหนังสือจอง
หรือฝ่ายบริการหนังสือเช่า ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดรับไปปฏิบัติ ถ้าเป็นมหาวิทยาลัยที่มีร้านจำหน่าย
หนังสือ ห้องสมุดมักมอบหมายให้ร้านจำหน่ายหนังสือเป็นผู้รับผิดชอบด้านบริการหนังสือเช่าแยก
ออกไปจากงานห้องสมุด (ศิริพร สุวรรณะ ๒๕๒๒: ๕, ๗)

สำหรับงบประมาณในการจัดหาหนังสือที่นำมาให้เช่านั้น ห้องสมุดได้มาจากแหล่งเงิน
ต่อไปนี้คือ

- ๑. งบประมาณทั่วไปของห้องสมุด
- ๒. งบประมาณซื้อหนังสือทั่วไป
- ๓. เงินบริจาคหรือเงินอุดหนุนพิเศษ

รายได้จากการให้เช่าหนังสือนี้จะส่งคืนให้หน่วยงานหรือส่งสมทบ

- ๑. งบประมาณซื้อหนังสือเช่า
- ๒. งบประมาณซื้อหนังสือทั่วไป

๓. กองทุนห้องสมุดทั่วไป หรือ
๔. สิ่งคืนให้แก่ฝ่ายการคลังของเมืองหรือหมู่บ้าน

นอกจากนี้ ปรากฏว่าห้องสมุดหลายแห่งนำกำไรจากการให้เช่าหนังสือนี้เพิ่มเข้าไปในงบประมาณทั่วไปของห้องสมุดหรืองบประมาณซื้อหนังสือของห้องสมุด (Alan Kusler ๑๙๕๕ : ๑๗๕๕)

การเลือกจัดหาหนังสือเพื่อให้บริการเช่นนั้น ถ้าเป็นห้องสมุดมหาวิทยาลัยมักเลือกซื้อหนังสือจองที่มีจำนวนน้อย แต่มีผู้ใช้มาก แต่ถ้ามีใช้หนังสือจอง เช่น หนังสือที่มีสถิติจำหน่ายสูง หรือที่ประชาชนนิยมอ่าน หนังสือเหล่านั้นต้องไม่ขัดต่อนโยบายในการคัดเลือกหนังสือของห้องสมุด ห้องสมุดบางแห่งยังไม่จัดซื้อหนังสือในทันที แต่จะทำความตกลงกับร้านจำหน่ายหนังสือให้ส่งหนังสือมาให้ก่อน เมื่อเก็บเงินค่าบริการได้แล้วจึงทยอยส่งชำระ หรือไม่ห้องสมุดจะทำหน้าที่ประสานงานระหว่างร้านจำหน่ายหนังสือกับนักศึกษา โดยนักศึกษาติดต่อเช่าจากร้านโดยตรง หรือห้องสมุดขอเช่าจากร้านจำหน่ายหนังสือแล้วนำมาให้บริการแก่ผู้ใช้โดยไม่คิดมูลค่าก็เป็นได้ (ศิริพร สุวรรณะ ๒๕๒๒ : ๖)

การจัดหมวดหมู่และทำบัตรรายการของหนังสือที่ให้เช่านั้น ทั้งห้องสมุดประชาชนและห้องสมุดมหาวิทยาลัยใช้วิธีใดวิธีหนึ่งคือ

- ก) จัดหมู่และทำบัตรรายการอย่างครบถ้วนเช่นเดียวกับหนังสือประเภทอื่น ๆ ของห้องสมุด แต่เก็บขึ้นชั้นแยกไว้ต่างหาก
- ข) ไม่จัดหมู่และทำบัตรรายการ แต่ทำบัตรทะเบียนเฉพาะหนังสือเช่า จัดเก็บแยกไว้จากหนังสือประเภทอื่น ๆ ของห้องสมุด (ศิริพร สุวรรณะ ๒๕๒๒ : ๗)

วิธีการให้บริการเกี่ยวกับหนังสือเช่านั้น ห้องสมุดประชาชนและห้องสมุดมหาวิทยาลัย มีขั้นตอนในการให้บริการดังนี้

๑. ทำทะเบียนสมาชิกที่มาแจ้งความจำนงจะขอรับบริการหนังสือเช่า
๒. ตรวจสอบตำบลที่อยู่ของผู้รับบริการ
๓. ห้องสมุดบางแห่งอาจออกบัตรแยกต่างหากจากบัตรสมาชิกของห้องสมุดโดยปกติ
๔. กำหนดวันหมดอายุของทะเบียนหรือบัตรบริการหนังสือเช่า

๕. สมาชิกหรือนักศึกษาลงชื่อจองหนังสือที่ต้องการเช่าล่วงหน้าได้
๖. สมาชิกหรือนักศึกษามารับหนังสือและ เสียค่าบริการ
๗. ห้องสมุดออกไป เสร็จรับเงินค่าบริการ
๘. ถ้าสมาชิกหรือนักศึกษาคืนหนังสือเกินกำหนด อาจถูกปรับในอัตราเดียวกันกับค่าปรับหนังสือ หรืออัตราอื่นที่ดั่งขึ้นใหม่ก็ได้
๙. ห้องสมุดตรวจความเรียบร้อยของหนังสือ ถ้ามีข้อตกลงการชดใช้ในกรณีหนังสือชำรุดหรือเสื่อมสภาพจนไม่อาจจะซ่อมแซมได้ ผู้เช่าจะต้องชดใช้ค่าเสียหายให้กับห้องสมุด แต่ถ้าหนังสือหาย ผู้เช่าจะต้องชดใช้เงินให้แก่ห้องสมุด
๑๐. ส่งหนังสือขึ้นชั้นเพื่อให้บริการต่อไป

วิธีการให้บริการดังกล่าวข้างต้นนี้มีความคล้ายคลึงและแตกต่างกับวิธีการให้บริการตามปกติของห้องสมุด ซึ่งมีขั้นตอนในการให้บริการดังนี้

๑. ทำทะเบียนสมาชิกผู้ใช้บริการของห้องสมุด
๒. ออกบัตรสมาชิกให้แก่สมาชิกผู้ใช้บริการ โดยไม่มีการตรวจสอบที่อยู่ของผู้ใช้บริการ เพราะห้องสมุดมีรายละเอียดเกี่ยวกับที่อยู่ของสมาชิกจากบัตรประชาชนหรือบัตรประจำตัวนักศึกษาอยู่แล้ว
๓. กำหนดวันหมดอายุของบัตรสมาชิก
๔. สมาชิกลงชื่อจองหนังสือที่ต้องการล่วงหน้าได้ ทั้งหนังสือจองและหนังสือที่อยู่ระหว่างการยืม
๕. สมาชิกมารับหนังสือที่ต้องการได้
๖. ห้องสมุดมีระเบียบกฎเกณฑ์หรือข้อบังคับเกี่ยวกับการยืม คืน และการปรับ
๗. ห้องสมุดให้บริการโดยไม่คิดมูลค่า สมาชิกเสียเงินเฉพาะกรณีค่าปรับส่งหนังสือช้า
๘. โดยทั่วไปห้องสมุดไม่คิดค่าชดใช้กรณีหนังสือชำรุด เพราะห้องสมุดมีแผนกซ่อมหนังสืออยู่แล้ว ยกเว้นกรณีหนังสือหาย
๙. ห้องสมุดนำหนังสือที่สมาชิกส่งคืนขึ้นชั้นเพื่อให้บริการต่อไป

จะเห็นได้ว่าขั้นตอนของบริการหนังสือเข้ามามีความคล้ายคลึงกับขั้นตอนตามปกติของห้องสมุด แตกต่างกันเพียงประเด็นที่ว่า บริการยืมตามปกตินั้น ผู้ใช้บริการไม่ต้องเสียค่าบริการ

ยกเว้นค่าปรับหนังสือส่งซ้ำ และทำหนังสือหาย

สำหรับระยะเวลาที่ให้เข้านั้น ห้องสมุดประชาชนและห้องสมุดมหาวิทยาลัยกำหนดไว้

๒ ประการ คือ

๑. หนังสือจองให้เข้านาน ๒ สัปดาห์
๒. หนังสือประเภทอื่น ระยะเวลาให้เข้ากำหนดตามความเหมาะสม (ศิริพร สุวรรณะ ๒๕๒๒: ๗-๘)

ส่วนอัตราค่าบริการหนังสือเข้าของห้องสมุดประชาชนและห้องสมุดมหาวิทยาลัยในต่างประเทศนั้น ไม่มีการกำหนดแน่นอนว่าจะเป็นเงินเท่าใด มีแต่เพียงหลักเกณฑ์อย่างกว้าง ๆ ว่าค่าเข้าจะต้องเป็นอัตราที่ค่อนข้างต่ำและจะต้องเป็นบริการที่จัดขึ้นเพื่อช่วยผู้อ่าน มิใช่เพื่อหวังรายได้เข้าห้องสมุด (Bernard Berelson and Lester Asheim ๑๙๕๐: ๑๗, อ้างถึงใน ศิริพร สุวรรณะ ๒๕๒๒: ๗) แต่จากการสำรวจของ อาลัน คัสเลอร์ (Alan Kusler ๑๙๕๕: ๑๓๕๕) ในปี ค.ศ. ๑๙๕๕ เกี่ยวกับบริการหนังสือเข้าในสหรัฐอเมริกา พบว่าอัตราค่าบริการหนังสือเข้าอยู่ระหว่าง ๒ - ๕ เซนต์ต่อวัน หรือ ๕ - ๑๕ เซนต์ต่อสัปดาห์ และห้องสมุดบางแห่งนั้น อัตราค่าเข้าเพิ่มสูงขึ้นต่อวันที่เกินกำหนดการเข้า หรือคิดตามวันที่เข้า ส่วนอัตราค่าบริการหนังสือเข้าของห้องสมุดมหาวิทยาลัยนั้นคิดตามระยะเวลาวันที่เข้าเช่นเดียวกัน แต่จะเป็นอัตราเท่าใดไม่ปรากฏ สำหรับอัตราค่าบริการหนังสือเข้าของร้านจำหน่ายหนังสือนั้น เป็นดังนี้ คือ ๑๐ เซนต์ต่อวัน แต่ต้องเข้าอย่างน้อย ๓ วัน หนังสือราคา ๗ - ๘ เหรียญ ค่าเข้าอย่างน้อย ๕๐ เซนต์ต่อ ๓ วันแรก วันต่อไปวันละ ๑๐ เซนต์ หนังสือราคา ๙ เหรียญหรือสูงกว่า ค่าเข้า ๑ เหรียญต่อ ๓ วันแรก วันต่อไปวันละ ๑๐ เซนต์ หนังสือราคา ๑๐.๕๐ - ๑๓.๕๐ เหรียญ ค่าเข้า ๑.๕๐ เหรียญต่อ ๓ วันแรก วันต่อไปวันละ ๑๐ เซนต์ และหนังสือราคา ๑๓.๕๐ เหรียญหรือสูงกว่า ค่าเข้า ๑.๗๕ เหรียญต่อ ๓ วันแรก วันต่อไปวันละ ๑๐ เซนต์เช่นเดียวกัน (Anderson ๑๙๖๘: ๕๓, Anderson and Buschel ๑๙๕๑: ๓๕) จะเห็นได้ว่าอัตราค่าเข้า ๓ วันแรกจะแตกต่างกันไปตามราคาหนังสือ ส่วนวันต่อไปจะเท่ากันหมดคือวันละ ๑๐ เซนต์ ประเด็นนี้ตีความได้ ๔ ประการคือ

๑. เป็นการกำหนดอัตราค่าเข้าเบื้องต้นของร้าน คำนวณแล้วประมาณร้อยละ ๑๐ - ๑๓ ของราคาหนังสือ รายได้จากค่าเข้าส่วนนี้เป็นรายได้นอกเหนือไปจากกำไรที่ได้จาก

การจำหน่ายหนังสือตามปกติ

๒. ระยะเวลาการอ่านหนังสือของบุคคลโดยทั่วไปต่อหนังสือ ๑ เล่ม ในระยะเวลา ๓ วัน เป็นช่วงเวลาที่พอเหมาะที่ผู้อ่านอ่านได้โดยไม่ต้องเร่งรีบ

๓. อัตราค่าเช่าวันต่อวันละ ๑๐ เซนต์ เป็นอัตราที่ต่ำมากเมื่อเปรียบเทียบกับอัตราค่าเช่า ๓ วันแรก ถ้าคำนวณรวมกันแล้ว จะทำให้ผู้เช่าเห็นว่าเป็นอัตราโดยเฉลี่ยที่ไม่สูงเกินไปสำหรับการเช่ามาอ่าน

๔. เป็นวิธีการกำหนดอัตราค่าบริการของร้านโดยเฉพาะ ไม่สามารถหาหลักเกณฑ์ใดมาเปรียบเทียบอธิบายความได้

ปัจจุบันบริการหนังสือเข้าที่ห้องสมุดประชาชนจัดทำอยู่ได้เล็กไปแล้ว ทั้งนี้เพราะความเจริญก้าวหน้าและพัฒนาการต่าง ๆ ของห้องสมุดประชาชนเอง แต่จะเล็กไปโดยสิ้นเชิงเมื่อใดไม่ปรากฏแน่ชัด ทราบแต่เพียงว่าห้องสมุดจำนวน ๒๖ แห่ง ในรัฐนิวยอร์กที่เคยมีบริการหนังสือเข้ามาก่อนได้ยกเลิกบริการนี้ไปโดยได้ให้เหตุผลในการยกเลิกไว้หลายประการ เช่น

๑. ห้องสมุดเปลี่ยนนโยบายการให้บริการใหม่
๒. มีการปรับปรุงงบประมาณใหม่
๓. ห้องสมุดควบคุมและบริหารงานหนังสือเข้าได้ยาก
๔. มีผู้มาใช้บริการหนังสือ เข้าน้อย
๕. บริการหนังสือเข้าไม่เป็นประโยชน์ต่อผู้ใช้ห้องสมุดเท่าที่ควร
๖. ผู้ใช้บริการตำหนิว่าทำเพื่อการค้า
๗. ผู้ใช้คัดค้านว่าห้องสมุดไม่ควรให้บริการนี้
๘. ห้องสมุดจัดหางบประมาณซื้อหนังสือได้มากขึ้น
๙. ห้องสมุดปรับปรุงบริการหนังสือเองได้ดีขึ้น จนคาดว่าบริการหนังสือเอง

สามารถสนองความต้องการของผู้ใช้ได้อย่างทั่วถึง

๑๐. ถ้ามีการให้เข้าหนังสืออนานิยาย ห้องบริการหนังสือเข้าจะอีกทีมาก ผู้ใช้ไม่ค่อยเคารพกฎเกณฑ์ของห้องสมุด เพราะถือว่าเสียเงินให้ เป็นการทำลายสมาธิในการอ่านของบุคคลอื่น (Robert D. Leigh ๑๙๖๐: ๑๖๓)

จะสังเกตถึงความสัมพันธ์ของเหตุผลประการที่ ๒ และที่ ๔ ได้ว่ามีความคล้ายคลึงและแตกต่างกันอย่างมีความสัมพันธ์เนื่องกัน ประเด็นนี้อาจตีความได้ว่าห้องสมุดปรับปรุงงบประมาณ

ใหม่นั้นอาจจะไม่มีงบประมาณสำหรับจัดหาหนังสือมาให้เช่า หรือจัดหางบประมาณซื้อหนังสือได้มากขึ้นก็หมายความว่าความสามารถจัดหาหนังสือเพื่อให้บริการได้เพียงพอ ไม่ต้องหารายได้จากบริการหนังสือเข้ามาจัดหาเช่นเคย

การดำเนินงานและบริการหนังสือเช่าของห้องสมุดในประเทศไทย

จากการสำรวจไม่ปรากฏว่ามีห้องสมุดประชาชนแห่งใดในประเทศไทยมีการดำเนินงานบริการหนังสือเช่า คงมีแต่เพียงห้องสมุดมหาวิทยาลัยเท่านั้นที่มีบริการด้านนี้ จากการสำรวจของ ศิริพร สุวรรณะ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๒ พบว่ามีห้องสมุดมหาวิทยาลัย ๒ แห่ง ดำเนินงานบริการหนังสือเช่าเพื่อให้บริการแก่นักศึกษาของตนในอันที่จะได้มีหนังสือตำราประกอบการศึกษาให้สมบูรณ์ ห้องสมุดทั้ง ๒ แห่งนี้คือ ห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยขอนแก่น (ศิริพร สุวรรณะ ๒๕๒๒: ๑๐ - ๑๓)

ผู้วิจัยได้สำรวจเพิ่มเติมพบว่าบริการหนังสือเช่าของหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยขอนแก่น ได้เลิกไปแล้วเมื่อ ๒ - ๓ ปีที่ผ่านมา ส่วนห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นั้นยังคงให้บริการหนังสือเช่าอยู่

ในปัจจุบัน นอกจากห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แล้ว ยังมีห้องสมุดมหาวิทยาลัยอีก ๔ แห่งที่ให้บริการหนังสือเช่าแก่นักศึกษา คือ ห้องสมุดคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ห้องสมุดคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น และห้องสมุดคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยห้องสมุดและหอสมุดดังกล่าวได้จัดบริการและดำเนินบริการหนังสือเช่าดังนี้

ห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้จัดบริการหนังสือเช่า โดยให้ชื่อบริการนี้ว่า "โครงการหนังสือเช่า" โครงการนี้เกิดขึ้นจากการที่อาจารย์ผู้สอนวิชาเศรษฐศาสตร์ เห็นว่าหนังสือในสาขาวิชาส่วนใหญ่เป็นภาษาอังกฤษ มีราคาแพงและต้องสั่งซื้อจากต่างประเทศ ในขณะที่นักศึกษามีความจำเป็นต้องใช้หนังสือเหล่านี้เพื่อประกอบการศึกษา จึงขอความร่วมมือจาก มูลนิธิเอเชีย (Asia Foundation) เพื่อขอเงินอุดหนุนมาจัดซื้อหนังสือประกอบการเรียน โดยเมื่อได้รับหนังสือนี้มาแล้วก็ให้นักศึกษาเช่าในราคาถูก และมอบโครงการหนังสือเช่านี้ให้อยู่ใน

ความรับผิดชอบของห้องสมุดคณะ

หนังสือที่อยู่ในโครงการหนังสือเข้าของห้องสมุดคณะ เศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ จึงเป็น

๑. หนังสือเรียนที่ใช้ประกอบการเรียนวิชาแกน (core course)
๒. หนังสือที่สามารถใช้ประกอบการเรียนได้ต่อเนื่องกันหลายปี ส่วนมากเป็นหนังสือพื้นฐาน (basic books) และไม่รวมรายการหนังสือที่อาจารย์เปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ ตามความเหมาะสม

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๖ ห้องสมุดมีหนังสือที่ให้เข้าทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ๔๓ ชื่อเรื่องรวม ๑,๔๐๒ เล่ม ผู้มีสิทธิ์ใช้บริการนี้คือ นักศึกษาของคณะ เศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทุกระดับชั้น และนักศึกษาจากคณะอื่นในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ได้ลงทะเบียนเรียนวิชา เศรษฐศาสตร์ ในช่วงระยะเวลาประมาณ ๗ วัน นับจากวันเปิดภาคการศึกษา ทางห้องสมุดจะประกาศให้นักศึกษาที่มีความประสงค์จะขอเข้าหนังสือได้ทราบแล้วมาลงชื่อจองหนังสือเข้าที่ต้องการได้โดยทางห้องสมุดจะแจ้งรายชื่อนหนังสือที่ให้เข้าพร้อมทั้งแบบฟอร์มการขอเข้า ซึ่งทางห้องสมุดได้กำหนดหลักเกณฑ์ไว้ดังนี้คือ

๑. นักศึกษามีสิทธิ์เข้าได้คนละ ๓ เล่ม โดยหนังสือไม่ซ้ำกัน
๒. นักศึกษาต้องมารับหนังสือด้วยตนเอง มิฉะนั้นจะถือว่าสละสิทธิ์
๓. นักศึกษาต้องคืนหนังสือที่ได้เข้าไปภายใน ๗ วัน หลังจากสอบวิชานั้น ๆ แล้ว
๔. การล่วงเกินกำหนดจะต้องเสียค่าปรับวันละ ๑ บาทต่อ ๑ เล่ม

เมื่อห้องสมุดได้รับแบบฟอร์มแจ้งรายชื่อนหนังสือที่ขอเข้าแล้วจะดำเนินการจัดหนังสือให้ตามที่ต้องการโดยนัดให้มารับหนังสือตามวันที่ห้องสมุดกำหนด กรณีที่หนังสือมีจำนวนน้อยกว่าผู้เข้า ทางห้องสมุดจะพิจารณาโดยให้สิทธิ์การเข้าแก่นักศึกษาของคณะ เศรษฐศาสตร์ก่อน แต่กรณีเช่นนี้มักไม่ค่อยเกิดขึ้น สำหรับอัตราค่าเข้านั้น ทางห้องสมุดกำหนดไว้ดังนี้คือ หนังสือภาษาไทยเล่มละ ๑๐ บาท หนังสือภาษาอังกฤษเล่มละ ๑๐ บาท หรือ ๑๕ บาท แล้วแต่ชื่อเรื่อง ระยะเวลาของการเข้า ๑ ภาคการศึกษา เงินรายได้จากค่าเข้าทางห้องสมุดนำมาจัดหาหนังสือเพิ่มเติมโดยไม่ได้นำเงินงบประมาณเพื่อการจัดหาตามปกติมาใช้ชื้อหนังสือเพื่อให้เข้าดังกล่าว ปัญหาของการให้บริการ

โครงการหนังสือเข้านี้ไม่ปรากฏ เพราะนักศึกษาผู้ใช้บริการให้ความร่วมมือด้วยดี หนังสือที่ส่งเข้าสามารถติดตามคืนมาได้ไม่มีการสูญหาย เพราะถ้านักศึกษาผู้เข้าหนังสือไปไม่คืนหนังสือที่เข้าทางห้องสมุดสามารถประสานงานกับหน่วยวัดผลการศึกษาของมหาวิทยาลัยให้ระงับการออกใบรับรองผลการศึกษา นอกจากนี้ การดำเนินการบริการหนังสือเข้านี้ยังได้รับความร่วมมือด้วยดีจากอาจารย์และคณบดี จึงไม่มีปัญหาในการดำเนินงานโครงการหนังสือเข้าแต่ประการใด (พูลสุข ปรวิตรวรวิฑู, สัมภาษณ์)

สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เริ่มจัดบริการหนังสือเข้ามาตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๑๑ สาเหตุของการจัดบริการนี้เนื่องจากบางวิชาที่มหาวิทยาลัยเปิดสอนมีนิสิตลงทะเบียนเรียนเป็นจำนวนมาก ทางอาจารย์ผู้สอนจึงได้แนะนำให้หอสมุดซื้อหนังสือที่ต้องใช้ประกอบการเรียนไว้ให้บริการยืมแก่นิสิต แต่ทางหอสมุดไม่มีงบประมาณเพียงพอที่จะซื้อหนังสือที่ต้องการดังกล่าวให้ครบจำนวนผู้เรียน จึงจัดซื้อเพียงบางส่วน โดยซื้อหลายเล่มในชื่อเรื่องเดียวกันเพื่อให้นิสิตเข้า การจัดซื้อหนังสือเพื่อมาให้บริการเข้า หอสมุดใช้งบประมาณการจัดซื้อเมื่อเก็บรายได้จากค่าเช่าแล้วจึงส่งคืนคลัง ในระยะแรกของการดำเนินงาน หอสมุดได้รับความช่วยเหลือจากร้านค้าซึ่งให้เครดิต และสำนักพิมพ์ซึ่งส่งหนังสือให้หอสมุดก่อน เมื่อหอสมุดเก็บค่าเช่าได้แล้วจึงชำระค่าหนังสือให้ หนังสือที่หอสมุดจัดบริการเข้าเป็นหนังสือทางวิชาการซึ่งส่วนใหญ่ต้องใช้ประกอบการเรียนการสอน โดยหอสมุดมีหลักเกณฑ์ในการเลือกหนังสือที่ให้บริการเข้าดังนี้

๑. ราคาปานกลาง ไม่แพงและถูกเกินไป
๒. เป็นหนังสือทางวิชาการ
๓. เป็นหนังสือที่ใช้ได้ไม่น้อยกว่า ๒ - ๓ ภาคการศึกษาขึ้นไป

ผู้มีสิทธิใช้บริการหนังสือเข้าได้แก่ นิสิต อาจารย์ และบุคคลภายนอกที่สนใจ หอสมุดมีหลักเกณฑ์ในการให้บริการเข้าดังนี้

๑. ระยะเวลาในการให้เข้าหนึ่งภาคการศึกษา เพราะหนังสือส่วนใหญ่ใช้ประกอบการเรียนการสอน
๒. หอสมุดคิดอัตราค่าเช่า ๑ ใน ๓ ของราคาหนังสือ อัตรานี้ยึดหยุ่นตามความ

เหมาะสมด้วยการกำหนดของหอสมุด ผู้เข้าต้องวางมัดจำไว้เท่าราคาหนังสือ เมื่อผู้เข่านำหนังสือมาคืน หอสมุดจะหักค่าเช่าหนังสือ ๑ ใน ๓ จากค่ามัดจำ

ถ้าผู้เช่าส่งคืนหนังสือที่เช่าช้ากว่ากำหนด ทางหอสมุดมิได้คิดค่าปรับแต่ประการใด เพียงแต่ถ้าผู้เช่าทำหนังสือที่เช่าสูญหาย หอสมุดจะคิดค่าชดใช้เท่าราคาของหนังสือเท่านั้น

ปริมาณหนังสือที่หอสมุดจัดไว้ให้เช่ามีจำนวนเพียงครึ่งหนึ่งของจำนวนนิสิตที่ลงทะเบียนเรียนวิชานั้น ๆ โดยทางหอสมุดจะสอบถามจำนวนผู้ต้องการใช้หนังสือแต่ละรายการจากอาจารย์ผู้สอนแต่ละวิชา ช่วงเวลาระหว่างต้นปีการศึกษา ๒๕๒๓ ถึงภาคต้นปีการศึกษา ๒๕๒๔ มีผู้มาใช้บริการหนังสือเช่าจากหอสมุดรวม ๓๗๖ เล่ม หอสมุดได้รายได้จากค่าเช่าเป็นเงิน ๖,๑๖๕ บาท ค่าเช่าหนังสือเฉลี่ยเล่มละประมาณ ๑๖.๔๐ บาท ส่วนปีการศึกษา ๒๕๒๕ นั้น มีผู้มาใช้บริการหนังสือเช่าจากหอสมุดรวม ๑๔๔ เล่ม หอสมุดได้รายได้จากค่าเช่าเป็นเงิน ๒,๔๗๕ บาท ค่าเช่าหนังสือเฉลี่ยเล่มละประมาณ ๑๘.๕๗ บาท

หน่วยงานที่รับผิดชอบในการให้บริการหนังสือเช่าของสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ คือ งานบริการจ่าย - รับหนังสือ งานบริการหนังสือเข่านี้นี้ไม่มีปัญหาทั้งในการให้บริการและการดำเนินงาน (นภา สัจจะพิทักษ์จิตต์, จดหมาย)

ห้องสมุดคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ห้องสมุดคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดบริการหนังสือเช่าแก่นักศึกษาโดยให้ชื่อบริการนี้ว่า "บริการหนังสือเช่า" บริการนี้เริ่มประมาณเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๑ โดยศิษย์เก่าของคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชีกลุ่มหนึ่งได้ร่วมกันบริจาคเงินซื้อหนังสือให้ห้องสมุดนำออกให้นักศึกษาปัจจุบันเช่า รายได้จากค่าบริการเข่ามอบให้ห้องสมุดมาซื้อหนังสือเพิ่มขึ้น หนังสือรายการแรกที่ห้องสมุดซื้อคือ "หลักการตลาด" จำนวน ๔๐ เล่ม ต่อมาเมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๕๒๓ สาขาบริหารอุตสาหกรรมของคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชีได้จัดหลักสูตรใหม่ให้ชื่อหลักสูตรนี้ว่า "โครงการเรียนรู้ด้วยตนเอง" จึงได้จัดสรรเงินจำนวนหนึ่งเพื่อซื้อหนังสือชื่อเรื่อง "การวิจัยการดำเนินงาน" จำนวน ๑๕๐ เล่ม เพื่อให้นักศึกษาได้เช่าเงินจำนวนนี้ทางสาขาบริหารอุตสาหกรรมยืมมาจากโครงการอบรมศึกษาต่อทางธุรกิจ (Continuing Education Program - CEP) ดังนั้น รายได้จากค่าเช่าหนังสือ "การวิจัยการดำเนินงาน" ต้องส่งคืนแก่โครงการอบรมศึกษาต่อทางธุรกิจ ผ่านทางสาขาบริหารอุตสาหกรรม

ส่วนรายได้จากค่าเช่าหนังสือ "หลักการตลาด" นั้น หอสมุดสามารถนำไปสมทบกับงบประมาณ จัดหาตามปกติ

หนังสือทั้ง ๒ ชื่อเรื่องดังกล่าว เป็นหนังสือเรียนประกอบการเรียนวิชาแกนตามหลักสูตร การศึกษาของคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผู้มีสิทธิ์ใช้บริการหนังสือ เข้าของหอสมุดแห่งนี้คือ นักศึกษาของคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชีทุกระดับชั้น และนักศึกษา จากคณะอื่นของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ลงทะเบียนเรียนวิชาของคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี

หอสมุดมีหลักเกณฑ์ในการให้บริการหนังสือเช่า โดยจะขอรายชื่อนักศึกษาที่ลงทะเบียน เรียนวิชาที่ต้องใช้หนังสือดังกล่าว พร้อมทั้งจำนวนหนังสือที่ขอเช่าจากสาขาวิชา ทางหอสมุดจะ พิจารณาว่าจำนวนหนังสือที่ขอเช่านั้นเพียงพอกับหนังสือที่มีอยู่หรือไม่ ถ้าไม่พอก็จะแจ้งให้อาจารย์ ผู้สอนได้ทราบ ซึ่งทางอาจารย์ผู้สอนก็จะจัดอัตราส่วนผู้เช่าต่อหนังสือมาให้ อาจจะเป็นนักศึกษา ๓ คนต่อหนังสือ ๑ เล่ม เมื่อหอสมุดประกาศให้มารับหนังสือที่ขอเช่าได้ ผู้ใดมาก่อนจะได้รับ หนังสือไปก่อน หนังสือที่ให้เช่า ๒ รายการนี้จะมีบัตรหนังสือประทับตราเป็นพิเศษว่า "หนังสือเช่า" แล้วแยกเก็บต่างหาก ส่วนตัวเล่มจะเก็บไว้บนชั้นหนังสือสำรอง สำหรับระยะเวลาในการให้เช่า หอสมุดกำหนดไว้ ๑ ภาคการศึกษา ผู้เช่าจะต้องคืนหนังสือที่เช่าเมื่อสิ้นภาคการศึกษา อัตรา ค่าเช่า "หลักการตลาด" เล่มละ ๑๕ บาท "การวิจัยการดำเนินงาน" เล่มละ ๒๐ บาท หอสมุดคิดอัตราค่าปรับกรณีส่งคืนล่าช้าวันละ ๑ บาทต่อเล่ม แต่ถ้าหนังสือสูญหาย ผู้เช่าต้องซื้อ ตัวเล่มมาชดใช้แทน

ปัจจุบันหอสมุดมีหนังสือ "หลักการตลาด" จำนวน ๔๐ เล่ม "การวิจัยการดำเนินงาน" จำนวน ๑๔๐ เล่ม โดยหอสมุดยังไม่มีการจัดหาหนังสือ ๒ รายการนี้เพิ่มเติม หอสมุดไม่มีปัญหา ในการให้บริการ เพราะนักศึกษาผู้ใช้บริการให้ความร่วมมือด้วยดี (บังอร โพธิ์ทอง, สัมภาษณ์) หอสมุดคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

หอสมุดคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เริ่มจัดบริการหนังสือเช่าตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๔ บริการหนังสือเช่านี้เริ่มมาจากการที่หอสมุดมีเงินรายได้เล็กน้อย จึงคิดวิธีการหา รายได้เข้าหอสมุดโดยจัดบริการหนังสือเช่าขึ้น บริการนี้ได้รับความสนับสนุนจากองค์การ อนามัยโลก (WHO) และงานการเงินของคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ซึ่งจัดซื้อ หนังสือมาให้เช่า และอาจารย์ผู้สอนประจำวิชาเป็นผู้เสนอมาว่า ควรจะซื้อหนังสือรายการใด

มาให้บริการเช่าแก่นักศึกษา

หนังสือที่นำมาให้เข่านั้นมีลักษณะเป็นหนังสือมาตรฐาน (standard book) และเป็นหนังสือเรียนที่นักศึกษาทุกคนจำเป็นต้องใช้ประกอบการเรียน การจัดหาหนังสือดังกล่าวนอกจากใช้เงินจากรายได้ของคณะแพทยศาสตร์จัดหาแล้ว ห้องสมุดยังได้ขอบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธาอีกด้วย

ผู้มีสิทธิ์ใช้บริการหนังสือเข่านี้นี้ คือ นักศึกษา อาจารย์ ข้าราชการ และลูกจ้างของมหาวิทยาลัยขอนแก่น โดยเป็นสมาชิกและมีบัตรยืมหนังสือของห้องสมุด จำนวนหนังสือที่ขอเข่านั้นห้องสมุดไม่นับรวมกับจำนวนหนังสือที่มีสิทธิ์ยืมได้ตามปกติ ห้องสมุดคิดอัตราค่าเช่าโดยเอา ๑๐๐ ทหารราคาของหนังสือโดยพิเศษ ดังนั้นอัตราค่าเช่าจึงเป็น ๕ บาท ๗ บาท หรือ ๑๐ บาท เป็นต้น ห้องสมุดกำหนดระยะเวลาในการเช่า ๑ เดือน ถ้าระยะเวลาที่เช่าไม่ถึง ๑ เดือน ผู้เช่าอาจชำระเพียงครึ่งหนึ่ง หนังสือที่ให้เช่าแต่ละรายการมี ๑๐ - ๕๐ เล่ม ขึ้นอยู่กับว่าหนังสือรายการใดจัดหาหรือได้รับบริจาคมากน้อยเพียงใด ทั้งนี้ห้องสมุดจะแยกหนังสือส่วนหนึ่งเพื่อให้บริการยืมตามปกติด้วย เงินรายได้จากค่าเช่าห้องสมุดส่งเป็นรายได้ของมหาวิทยาลัย

หน่วยงานที่รับผิดชอบงานบริการหนังสือเช่า คือ แผนกบริการ ห้องสมุดคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ห้องสมุดไม่มีปัญหาในการให้บริการหนังสือเช่าดังกล่าว (บุษกร มณี เรืองสิน อ่างถึงใน กุลธิดา สงวนรัชฎ์, จดหมาย)

ห้องสมุดคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ห้องสมุดคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้จัดบริการหนังสือเช่าโดยให้ชื่อ บริการนี้ว่า "บริการหนังสือเช่า" บริการนี้ได้เริ่มมีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๒ โดย Mr. S. C. Dhir ผู้แทนขององค์การอนามัยโลก (WHO) ได้มาเยี่ยมชมกิจการห้องสมุดแพทย์ในประเทศไทย แล้วเห็นว่าควรให้ทุนอุดหนุนแก่ห้องสมุดทางการแพทย์จำนวน ๓ แห่งในประเทศไทย คือ ห้องสมุดคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ห้องสมุดคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และห้องสมุดคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ทั้งนี้ องค์การอนามัยโลกได้ทำหน้าที่จัดหาหนังสือทางการแพทย์จากประเทศอินเดียมาบริจาคให้แก่ห้องสมุดคณะแพทยศาสตร์ทั้ง ๓ แห่งนี้ ในวงเงินแห่งละ ๒,๐๐๐ เทรียลูสหรัฐ หรือประมาณ ๖๐,๐๐๐ บาท และเรียกห้องสมุดที่ทำหน้าที่บริการหนังสือเช่านี้ว่า Student Loan Library ในชั้นแรกห้องสมุดได้รับบริจาคหนังสือมารวม

๘๗ รายการ แต่ละรายการมีตั้งแต่ ๑ เล่มจนถึง ๓๒ เล่ม ห้องสมุดแยกออกมาให้เข้าจำนวน ๑๔ รายการ

หนังสือที่นำมาให้เข้านั้น ห้องสมุดแยกออกจากหนังสือที่ให้บริการยืมตามปกติ โดยจัดแยกไว้ที่แผนกจัดหาของห้องสมุด การจัดเก็บเรียงตามลำดับชื่อผู้แต่งและชื่อเรื่อง พร้อมทั้งมีรายการช่วยค้นประกอบ ไม่ได้มีการจัดหมวดหมู่เหมือนหนังสือที่ให้บริการยืมตามปกติ ผู้รับผิดชอบบริการหนังสือเข้า คือ แผนกจัดหาของห้องสมุด

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๖ ห้องสมุดมีหนังสือให้เข้ารวม ๑๔ รายการ จำนวน ๑๔๐ เล่ม ทุกคนมีสิทธิ์ใช้บริการหนังสือเข้านี้ ผู้เข้าจะเข้ากี่เล่มก็ได้ ห้องสมุดคิดอัตราค่าเข้าเล่มละ ๓๐ บาท ต่อปี หรือเล่มละ ๑๕ บาทต่อ ๑ ภาคการศึกษา ผู้เข้าต้องส่งคืนหนังสือที่เข้าหลังจากการสอบแต่ละภาคหรือแต่ละปีสิ้นสุดลง ถ้าผู้เข้าส่งคืนหนังสือเกินกำหนด บรรณารักษ์จะดำเนินการตามสมควรต่อไป แต่ถ้าผู้เข้าทำหนังสือชำรุดหรือสูญหาย จะต้องชดใช้ตามที่บรรณารักษ์กำหนด

ปัจจุบันองค์การอนามัยโลกได้เลิกสนับสนุนบริการหนังสือเข้าแก่ห้องสมุด ทำให้ห้องสมุดไม่สามารถจัดหาหนังสือใหม่ ๆ มาให้บริการเข้าได้ สภาพหนังสือในปัจจุบันไม่ใหม่นัก แต่เนื้อหายังใช้ได้ เพราะเป็นหนังสือพื้นฐานทางการแพทย์ ห้องสมุดมีโครงการที่จะดำเนินการบริการหนังสือเข้าต่อไปโดยนำรายได้จากค่าเข้ามาจัดหาหนังสือเพิ่มเติมต่อไป ทั้งนี้ ห้องสมุดมีโครงการที่จะสำรวจความต้องการของนักศึกษาจากภาควิชาต่าง ๆ เกี่ยวกับรายการหนังสือที่ต้องการใช้ เพื่อจะได้จัดสรรเงินงบประมาณมาจัดหาหนังสือให้เข้าตรงกับความต้องการ

ห้องสมุดคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ไม่ประสบปัญหาในการให้บริการหนังสือเข้า แต่ละภาคการศึกษามีผู้ใช้บริการประมาณ ๑๐๐ คน รายได้จากค่าเข้าเฉลี่ยปีละประมาณ ๒,๕๐๐ บาท (รัตนา กระแสชัย, จดหมาย)

โดยสรุปจะเห็นได้ว่า บริการหนังสือเข้าของห้องสมุดมหาวิทยาลัยในประเทศไทยนั้น มีกำเนิดมาจากการที่ห้องสมุดมีหนังสือที่ให้บริการไม่เพียงพอ การขาดแคลนงบประมาณที่เพียงพอในการจัดหาหนังสือ หนังสือที่นำมาให้เข้ามีลักษณะ เป็นหนังสือพื้นฐานของแต่ละสาขาวิชา เนื้อหาทันสมัย ใช้ได้หลายภาคการศึกษา อัตราค่าเข้าแตกต่างกันออกไปตามแต่ละรายการ และแต่ละห้องสมุดจะกำหนดระยะเวลาในการให้เข้ากำหนดเป็นภาคการศึกษา ผู้มีสิทธิ์ใช้บริการ คือ นักศึกษาและบุคคลากรในแต่ละสถาบัน ห้องสมุดมีแผนงานที่รับผิดชอบบริการหนังสือเข้าโดยตรง

ห้องสมุดคณะรวม ๔ แห่ง คือ ห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ห้องสมุดคณะ
 พาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ห้องสมุดคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัย
 ขอนแก่น และห้องสมุดคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่มีบริการหนังสือเข้าในความ
 รับผิดชอบของห้องสมุดคณะ ส่วนบริการหนังสือเข้าของสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
 นั้นเป็นบริการหนังสือเข้าเพียงแห่งเดียวที่อยู่ในความรับผิดชอบของหอสมุดกลาง บริการหนังสือเข้า
 ของห้องสมุดและหอสมุดดังกล่าวที่ดำเนินอยู่ไม่มีปัญหาในการดำเนินงานและการให้บริการ ทั้งนี้
 เพราะผู้ใช้บริการให้ความนิยมและร่วมมือด้วยดี

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานและบริการหนังสือเข้า

จากการปริทัศน์วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานและบริการหนังสือเข้าทั้งใน
 ประเทศและต่างประเทศ สามารถจำแนกวรรณกรรมออกได้เป็น ๔ หัวข้อคือ

๑. ประวัติของการดำเนินงานและบริการหนังสือเข้าในประเทศฝรั่งเศส
๒. การดำเนินงานและบริการหนังสือเข้าของห้องสมุดประชาชนและห้องสมุด
มหาวิทยาลัย
๓. การดำเนินงานและบริการหนังสือเข้าของร้านขายหนังสือ
๔. การดำเนินงานและบริการของร้านเช่าหนังสือ

๑. ประวัติของการดำเนินงานและบริการหนังสือเข้าในประเทศฝรั่งเศส

แฮร์รี เอิร์ล วิทมอร์ (Harry Earl Whitmore ๑๙๗๖: ๒๐ - ๓๕)
 ได้รายงานถึงบริการหนังสือเข้าในประเทศฝรั่งเศสช่วงปี ค.ศ. ๑๘๐๐ - ๑๘๕๐ ไว้ในบทความ
 ชื่อ Cabinet de lecture ว่าบริการหนังสือเข้ามีต้นกำเนิดมาจากการที่หนังสือวารสารและ
 หนังสือพิมพ์มีราคาแพง คนทั่วไปไม่สามารถอ่านได้ บริการหนังสือเข้าขยายตัวอย่างกว้างขวาง
 ระหว่างช่วง ๕๐ ปีแรกของศตวรรษที่ ๑๙ แต่ความนิยมบริการหนังสือเข้าเริ่มเสื่อมลงเมื่อ
 ประมาณปี ค.ศ. ๑๘๕๐ ความก้าวหน้าด้านการผลิตกระดาษ และการพิมพ์ทำให้วัสดุการอ่าน
 มีราคาถูกลง คนทั่วไปเห็นความสำคัญของการอ่านและสามารถหาหนังสือมาอ่านได้เพิ่มขึ้น

๒. การดำเนินงานและบริการหนังสือเข้าของห้องสมุดประชาชนและห้องสมุด
มหาวิทยาลัย

เอฟ. บูธบี (F. Boothby ๑๙๖๔: ๒๐๓ - ๒๐๔) ได้รายงานถึงการดำเนินงานบริการหนังสือเข้าของห้องสมุดเลวิส (Lewis) ที่ตั้งขึ้นโดยนาย เอช. เค. เลวิส (H. K. Lewis) เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๔๔ เพื่อบริการหนังสือด้านการแพทย์ วิทยาศาสตร์ และปรัชญา รวมถึงหนังสือและงานมาตรฐานซึ่งไม่ได้มีการตีพิมพ์อีก แต่ไม่รวมถึงหนังสือโบราณที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์

สำหรับบริการหนังสือเข้าของห้องสมุดประชาชนอื่น ๆ อัลัน คัสเลอร์ (Alan Kusler ๑๙๔๔: ๑๗๕๓ - ๗) ได้ทำการวิจัยบริการหนังสือเข้าในห้องสมุดประชาชนรวม ๑๒๕ แห่งทั่วสหรัฐอเมริกา ปรากฏว่าห้องสมุดประชาชน ๘๔ แห่งจาก ๑๑๐ แห่ง ตอบแบบสอบถามกลับมาว่ามีบริการหนังสือเข้าที่ห้องสมุดของตน ส่วนห้องสมุดประชาชนอีก ๒๖ แห่งเคยมีบริการหนังสือเข้า แต่ปัจจุบันเลิกบริการไปแล้ว อัตราค่าบริการเข้าอยู่ระหว่าง ๒ - ๕ เซนต์ต่อวัน หรือ ๕ - ๑๕ เซนต์ต่อสัปดาห์ ห้องสมุดประชาชนแต่ละแห่งมีหนังสือที่ให้บริการเข้าตั้งแต่ ๕๐ - ๑,๕๐๐ ชื่อเรื่อง

ในด้านการดำเนินงานหนังสือเข้าของห้องสมุดประชาชน ไอ. สเตนบ็อค - เฟอร์เมอร์ (I. Stenbock - Fermor ๑๙๗๐: ๑๕๓ - ๑๕๖) รายงานถึงการทดลองจัดตั้งห้องสมุดให้บริการหนังสือเข้าในประเทศเบลเยียม โดยมีหลักการให้บริการว่าเมื่อใดที่สมาชิกยืมหนังสือไปจากห้องสมุดจะต้องฝากเงินไว้จำนวนหนึ่ง และเมื่อสมาชิกต้องการหนังสือรายการใดสามารถสั่งผ่านห้องสมุดได้ สมาชิกผู้ใช้บริการเป็นผู้อยู่ในวัยเรียนในชุมชน ห้องสมุดแห่งนี้ได้เลิกดำเนินการไปแล้วโดยโอนการดำเนินงานมาอยู่ภายใต้การดำเนินงานของรัฐ

ศิริพร สุวรรณะ (๒๕๒๒: ๓ - ๑๔) ได้สรุป "บริการหนังสือเข้าในห้องสมุด" ว่าเป็นบริการที่ผู้ใช้บริการต้องเสียค่าบริการ ห้องสมุดนำเงินรายได้ไปใช้ประโยชน์ในการปรับปรุงบริการ นอกจากนี้ได้สรุปการดำเนินงานบริการหนังสือเข้าของห้องสมุดประชาชนและห้องสมุดมหาวิทยาลัยในต่างประเทศ และการดำเนินงานบริการหนังสือเข้าของห้องสมุดมหาวิทยาลัยในประเทศไทย ๒ แห่ง คือ ห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยขอนแก่น รวมถึงแนวทางในการจัดบริการหนังสือเข้าของห้องสมุดในประเทศไทย

๓. การดำเนินงานและบริการหนังสือเข้าของร้านขายหนังสือ

ชาร์ลส์ บี. แอนเดอร์สัน และวิลเลียม อาร์. บุสเซล (Charles B.

Anderson ๑๙๖๘: ๕๒ - ๕๔, Charles B. Anderson and William R. Buschel ๑๙๘๑: ๓๔ - ๓๕) ได้รายงานถึงบริการหนังสือเช่าของร้านขายหนังสือแอนเตอร์สัน ในเมือง ลาร์ชมอน รัฐนิวยอร์ก ซึ่งมีบริการหนังสือเช่าควบคู่ไปกับการจำหน่ายหนังสือตามปกติของร้าน สรุปได้ว่า แผนกบริการหนังสือเช่าสามารถทำกำไรได้สูงสุด นอกจากนี้ แอนเตอร์สันและบัสเชล ได้ให้ข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ในการจัดหาหนังสือมาให้บริการ หลักการดำเนินงาน สถิติของลูกค้าผู้ใช้บริการ ตลอดจนความสัมพันธ์ของบริการหนังสือเช่ากับท้องสมุทประชาชน

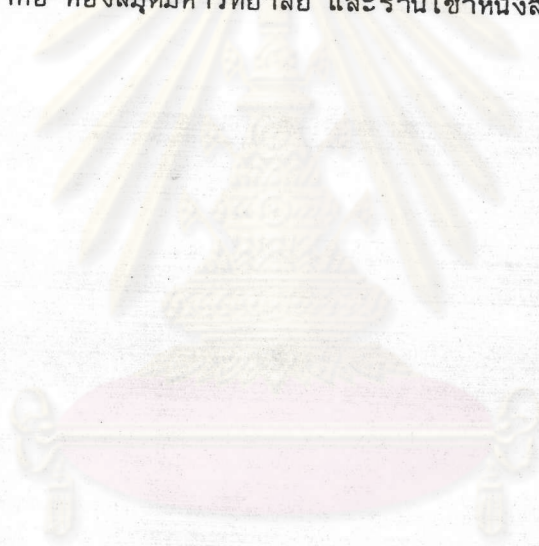
๔. การดำเนินงานและบริการหนังสือเช่าของร้านเช่าหนังสือ

วรพจน์ วีรพลิน (๒๕๒๒) วิภาณันท์ รังสิต (Vibhanand Rangsit, ๑๙๗๔) ชาวไทยนิกร (๒๕๒๑: ๔๑ - ๔๔) และรถบรรทุกฉบับเบื้องหลังชีวิต (๒๕๒๕: ๘๒ - ๘๓) ได้รายงานถึงการดำเนินงานและบริการหนังสือเช่าในกรุงเทพมหานคร จากวรรณกรรมข้างต้น สามารถสรุปประเด็นสำคัญ ๆ ได้ดังนี้

๑. ร้านเช่าหนังสือเปิดให้บริการโดยเฉลี่ยวันละ ๑๔ ชั่วโมง
๒. ร้านเช่าหนังสือได้รับความนิยมจากผู้ใช้บริการ เพราะให้บริการเช่าหนังสือนิยายเงินกำลังภายใน
๓. การตีพิมพ์นิยายเงินกำลังภายในในหนังสือพิมพ์รายวัน มีผลต่อการใช้บริการหนังสือเช่า
๔. การนำนวนิยายไทยไปทำเป็นละครวิทยุหรือละครโทรทัศน์ จะมีผลต่อการใช้บริการหนังสือเช่าในชื่อเรื่องนั้น ๆ
๕. ร้านเช่าหนังสือมีตามแหล่งชุมชนต่าง ๆ และดำเนินการมาเป็นเวลามากกว่า ๑๐ ปี
๖. ร้านเช่าหนังสือให้บริการเช่าอ่านได้ทั้งที่ร้านและที่บ้าน
๗. ร้านเช่าหนังสือไม่มีการจัดเรียงหนังสือเหมือนท้องสมุท
๘. อัตราค่าเช่าหนังสือใกล้เคียงกัน
๙. ไม่มีหลักเกณฑ์กำหนดอัตราค่ามัดจำหนังสือแน่นอน
๑๐. รายได้ของร้านเช่าหนังสือขึ้นอยู่กับจำนวนผู้ใช้บริการและทำเลที่ตั้งของร้าน
๑๑. ผู้ใช้บริการเป็นบุคคลจากหลายอาชีพจากแหล่งชุมชนต่าง ๆ

๑๒. ปัญหาของบริการหนังสือเข้าคือ หนังสือสูญหาย ผู้ใช้บริการไม่คืนหนังสือที่ได้เข้าไป หนังสือมีราคาสูงขึ้นทำให้จัดหาได้น้อยลง

จากวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ว่าบริการหนังสือเข้ามีกำเนิดมาจากการที่หนังสือมีราคาแพงสำหรับการซื้อมาอ่าน งบประมาณในการจัดหาหนังสือที่ไม่เพียงพอของห้องสมุด จำนวนเล่มหนังสือที่ไม่เพียงพอในการให้บริการของห้องสมุด เมื่อหนังสือมีราคาถูกลง ห้องสมุดมีการจัดสรรงบประมาณที่เพียงพอ จำนวนตัวเล่มของหนังสือมีพอที่จะให้บริการ ตลอดจนพัฒนาการอื่น ๆ ของห้องสมุดจึงทำให้บริการเข้าหนังสือหมดไป ร้านเข้าหนังสือเป็นแหล่งให้บริการเข้าหนังสือนอกเหนือไปจากห้องสมุดประชาชนและห้องสมุดมหาวิทยาลัย ในต่างประเทศผู้ให้บริการหนังสือเข้าคือห้องสมุดประชาชน ห้องสมุดมหาวิทยาลัยและร้านขายหนังสือ ส่วนในประเทศไทยผู้ให้บริการหนังสือเข้าคือ ห้องสมุดมหาวิทยาลัย และร้านเข้าหนังสือ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย